

VERA SMOLE

VKLJUČEVANJE OBČANSKIH RAZISKAV V ŠTUDIJSKI PROCES NA PRIMERU DOLENJSKE DOBREPOLJSKE FRAZELOGIJE IN PAREMILOGIJE

COBISS: 1.01

[HTTPS://DOI.ORG/10.3986/JZ.32.1.06](https://doi.org/10.3986/JZ.32.1.06)

Namen prispevka je prikazati (1) postopke vključevanja in povezovanja občanskih raziskav v študijski proces; (2) pridobljene izkušnje ob tem; (3) nekaj rezultatov skupnega dela in s tem novega gradiva, ki bi bilo lahko vključeno v nabor slovenskih frazemov in pregovorov v sodobnih slovarjih na portalu Fran. Proces tega dela je ponazorjen z obravnavo neznanih ali manj znanih frazemov in pregovorov v govoru Vidma v Dobrepoljski dolini na Dolenjskem, ki jih že več kot deset let zbira domačinka Anica Štrubelj.

Ključne besede: občanska znanost, dolenjsko narečje, govor Vidma v Dobrepoljski dolini, narečna frazeologija in paremiologija, živalski frazemi

Integrating Citizen Science into Education: the Case of Phraseology and Paremiology in Dobrepolje, Lower Carniola

This article presents (1) the procedures for incorporating citizen research into the academic study process; (2) the experiences gained through such collaboration; and (3) selected results of joint work and thus newly collected material that could be included among the Slovenian idioms and proverbs in modern (literary language) dictionaries on the Fran portal. The research process is illustrated by examining unknown or lesser-known idioms and proverbs in the local dialect of Videm in the Dobrepolje karst field in Lower Carniola, which have been collected by the local resident Anica Štrubelj for more than ten years.

Keywords: citizen science, Lower Carniolan dialect, local dialect of Videm in the Dobrepolje karst field, dialect phraseology and paremiology, animal idioms

1 Uvod

Prispevek je nastal iz gradiva in izkušenj, pridobljenih pri strokovnem vodenju nastajanja slovarja v govoru Vidma v Dobrepoljski dolini na Dolenjskem, pri katerem sta sodelovali dve domačinki, tj. zbirateljica in pobudnica Anica Štrubelj,

Vera Smole ■ Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta ■ vera.smole@ff.uni-lj.si

Prispevek je nastal na osnovi avtoričinega prispevka na 5. Slovenskem dialektološkem posvetu v okviru konference DiaClas-SDP 5, ki je bila na ZRC SAZU v Ljubljani organizirana od 22. do 25. 4. 2025. Temelji na raziskovalnih podatkih, ki jih hrani avtorica in niso javno dostopni oz. so drugim dostopni na osnovi utemeljene prošnje.

ki je tudi rojena govorka videmskega govora, in Andreja Štorman Vreg (priseljena s Štajerske) predvsem z nudenjem tehnične pomoči, ter štiri skupine študentov (v skupinah je bilo od pet do 14 študentov) v študijskih letih 2023/24 in 2024/25 pri dveh različnih izbirnih predmetih v zadnjih letnikih prve in druge stopnje slovenistike. Prikazan je primer vključevanja in povezovanja občanskih raziskav¹ v študijski proces, ki predstavlja dragoceno in spodbudno prakso predvsem za tiste študente, ki bodo delali v (šolskih) okoljih z dobro ohranjeno narečno zvrstjo ali pri kakršnem koli slovarskem delu, tudi pri večjezičnih slovarjih. Poleg predstavitve te izkušnje prispevek vsebuje še manj znane živalske frazeme in pregovore.

2 NASTAJANJE DOBREPOLJSKEGA SLOVARJA LEKSEMOV, FRAZEMOV IN PREGOVOROV

- 2.1 Slovenski narečni slovarji imajo zelo raznoliko zgodovino nastajanja, avtorje, sodelavce, obsege, stopnjo (ne)strokovnosti, tudi načine izdaje oziroma dostopa. Če že ne izdelave narečnega slovarja, pa se vsaj zbiranja narečne leksike (in lahko še česa jezikovnega oziroma folklornega) lotevajo tudi ljudje, ki jim je mar za svoj jezik in ustvarjalnost v njem, to pa potem želijo slej ko prej tudi objaviti. Pri pripravi za objavo se nekateri zavedo pomanjkanja znanja in začnejo iskati strokovno pomoč. Za urejanje narečnega gradiva smo seveda najbolj dobrodošli narečjeslovcji, ki pa ob svojih delovnih obveznostih težko najdemo dovolj časa za pomoč pri včasih res obsežnem gradivu, če tega ne moremo vključiti med svoje redne delovne obveznosti. Zaprošena za tako pomoč in soočena s stanjem in obsežnostjo gradiva sprva možnosti sodelovanja nisem videla, a ob vztrajanju zbiralke in z njeno privolitvijo, da lahko vključim študente, se je naše skupno delo začelo. Navsezadnje smo imeli svežo izkušnjo z urejanjem in oblikovanjem leksičnega in frazeološkega gradiva v slovarčka za govor Pišec in okolice v zimskem semestru študijskega leta 2022/23, vendar v veliko manjšem obsegu (Smole – Orel 2023; Smole 2024).² Odločitvi sta botrovala tudi zavzetost študentov pri tem konkretnem delu in njihovo zadovoljstvo s pridobljenim znanjem. V dveh študijskih letih smo s štiridesetimi študenti do prve resnejše redakcije slovarsko obdelali okrog 180 pregovorov in rekov, 450 frazemov in 3000 leksemov.

¹ Tu so mišljeni rezultati raziskav nestrokovnjakov, laikov, pogosto v lastnem lokalnem okolju, kar se poimenuje tudi kot občanska (skupnostna, državljanska, ljubiteljska, laična ...) znanost.

² Knjižica *Slikovito izražanje v domačem govoru Maksa Pleteršnika* vsebuje slovar 29 pregovorov in rekov, 113 frazemov, okrog 70 nekonvencionalnih replik in 162 leksemov, medtem ko imamo v Vidmu že doslej slovarsko obdelanih okrog 180 pregovorov in rekov, 450 frazemov in skoraj 3000 leksemov, seveda pa bo število vseh še naraslo. Anica Štrubelj ima še obsežno zbirko starih molitev (ki jo ista skupina študentov ureja skupaj s profesorico ddr. Nino Ditmajer Prando, s katero sva si predmet delili v študijskem letu 2024/25) ter precej posnetega pripovednega folklornega gradiva, povedk.

2.2 Zbrano gradivo je bilo po pričakovanju zapisano nestrokovno, narečni leksemi so imeli razložen pomen ali dodano knjižno ustreznico, mestoma je bil dodan narečni stavčni zgled v prav tako približnem zapisu, in sicer abecedno urejeno v Excelovi tabeli (slika 1). Posebej so bili v Excelovi tabeli razvrščeni (in mestoma pomešani) pregovori in frazemi (slika 2); zlasti zadnji so se nahajali tudi med leksičnim gradivom (gl. *ašpičen*).

1	beseda	pomen	izgovorjava
115	apresnk	nekvasen kruh	ap̥rjesn k
116	ap̥rjeznu	previdno	ap̥rjeznu
117	ap̥šarat	obdrgniti; zadeti ob nekaj	ap̥šarat
118	aptaht	stati pri miru	aptaht
119	ar̥cnije	zdravila	ar̥cnije
120	arest	zapor	ar̥st
121	arš	rž	arš
122	aržet, varžet	žep	aržet
123	aržetni nuoščk	žepni nožek	aržetni nuwoščk
124	asavina	os	asavina
125	asesar	zapriseženi pričevalec na sodišču	asesar
126	asijerat	obrekovati	asijerat
127	asipaunk	naprava, orodje za osipanje krompirja	asipaun'k
128	asljezvat	dati meso od kosti	asljəzvat
129	astat	ostati	astat
130	astrajzvat	opazovati	astrajzvat
131	asuvraj	osorej, ob tem času, ob tej uri	asuvraej
132	asvajta	osveta, maščevanje	asvajta
133	ašpičen	ošiljen (ašpičene prajkle - ošiljene palice) (je padala, k bi letajle ašpičene prajkle - zelo močne padavine)	ašpičen
134	aštrkat	omejevati; nadeti komat goveji živini, ukrotiti	aštrkat
135	at	od (at čjesa? - od česa?) (at kuot? - od kod?)	at

Slika 1: Leksično gradivo v dobljeni Excelovi datoteki

A	B	C
	Če te je uole, pa pajt u špajs pa uole.	Če te je volja, pojdi v shrambo po olje.
	Čpi k grl za leajšta.	Sedi sam v kotu.
	Čpi k kiura u gnejzdi.	Ne premakne se.
	Da kasti ga buo abrau.	Zelo ga je obrekoval.
	Dakjer sm bla snaha, sm imajla slaba tašča, atkar sn	O sebi vse dobro.
	Deabeu k pitan prešč.	Zelo debel, dobro rejen.
	Djerja k kiura bres glavje.	Dela in hiti brez pameti.
	Driug driuzmi sta šla na ruoke.	Usrezala sta si.
	Drug driuzmi sa si kliuka padajal.	Pogosto prihajati.
	Drži se ga k klap/lšč.	Močno objemati.
	Ga je trajba rint k koja na ispa.	Znova in znova ga je treba priganjati.
	Gamilce grgraj!	Tiho bodi!
	Gauru ja bres glavje in bres rjepa.	Nesmiselno je govoril.
	Gavari k prstrižena.	Ženska, ki neprenehoma govori.
	Gavari k rastargan duohtar.	Zelo zgovoren človek.
	Gdur se za teale preauda, še krava zaguoni.	Tožiti se za majhne stvari je nesmiselno.
	Gliha ukp štriha.	Ljudje podobnih razmišljanj se radi povezujejo.

Slika 2: Frazeološko gradivo v dobljeni Excelovi datoteki

2.3 Glede na stanje, količino in čas za obdelavo gradiva³ sem se odločila za osnovne in najbolj nujne sestavine slovarskih sestavkov tako leksičnega kot frazeološkega slovarja in slovarja pregovorov.⁴ Ker sta bili domačinki sposobni zvočno posneti osnovne slovarske oblike in stavčne zglede v narečnem govoru za lekseme ter stavčne zglede rabe frazemov, sta postopoma to naredili, sama pa sem prevzela fonetično transkribiranje in pripravo tabel v Wordu (slika 2).⁵ Vanje so študentje po predhodnih pripravah⁶ vnašali transkribirano gradivo ter po izdelanih slovaropisnih načelih in v vnaprej določenem času postopoma izdelovali slovarske sestavke, mi jih pošiljali v pregled, kot skupno delo pri urah pa smo vsi označevali problematične dele, iskali rešitve in postopoma dopolnjevali navodila. Ker je govor fonetično precej zahteven in ker veliko besed niso poznali, so imeli študentje z različnih koncev slovenskega prostora precej težav že z glasovnim poknjževanjem geselskih besed, ki omogoča iskanje po slovarjih, še več pa s prevajanjem stavčnih zgledov v knjižni jezik,⁷ kar je bilo pri nekaterih načinih izražanja zelo težko in/ali je zahtevalo celo dve različici prevoda. Pozorni smo morali biti tudi na ujemanje geselske besede s tisto v zgledu, saj je bilo veliko primerov neujemanja: pri glagolih npr. pri predponah in (ne)dovršnosti, pri prislovih je bilo podanih več različic, ki so spadale v različne slovarske sestavke, ipd. V teh primerih smo v isto celico tabele in v drug odstavek za znakom + dodajali nove slovarske sestavke in označili, za katere besede manjkajo slovnični podatki in zgledi.⁸ Pri razlagi pomena je bilo najtrši oreh to, kako ravnati v primerih, ko je osnovni pomen enak knjižnemu, do razlik pa prihaja pri prenesenih pomenih in pomenskih otenkih, zaradi česar je bila beseda sploh vključena v (diferencialni) slovar. Priložnosti za razmisleke, pogovore, primerjave z rešitvami v drugih slovarjih in pomeni v lastnih govorih itd. je bilo več kot dovolj, zato so bila skupna srečanja vedno dinamična in so (pre) hitro minila.

3 Prvotna želja zbirateljice, da bi bil slovar končan in natisnjen v dobrem letu in pol, se je hitro razblinila.

4 Namen tega prispevka ni predstaviti naša slovaropisna načela, ampak – vsaj za nas – najboljšo možno rešitev v danih okoliščinah: dokončati izdelavo slovarskih sestavkov za vse tri slovarje v dveh študijskih letih s po dvema skupinama študentov s pričakovanim številom od pet do sedem v eni in od deset do petnajst študentov v drugi skupini; njihovo končno število je bilo 9 + 6 v prvih dveh in 12 + 13 v drugih dveh, skupaj ravno 40 študentov.

5 Excelove tabele so se nam zdele manj pregledne.

6 Te so vključevale seznanitev s slušno podobo govora, njegovimi osnovnimi značilnostmi predvsem na glasovni ravni, sproti pa smo spoznavali tudi posebnosti oblikoslovja in skladnje ter seveda leksičnega gradiva. Prav tako smo si ogledali različne slovaropisne rešitve v obstoječih narečnih slovarjih ter se seznanili s slovarskimi ureditvami narečnih frazemov in pregovorov kot tudi možnostmi uporabe vsaj vseh slovarjev na portalu Fran.

7 Stavčne zglede pri leksičnem slovarju smo v knjižni jezik prevajali na željo zbirateljice.

8 Tako smo delali zato, da ne bi spremenili prvotnega oštevilčenja. Seveda pa bo treba v naslednji redakciji zanje narediti nove vrstice ali enega od leksemov izločiti.

2.4 Delo pri izdelavi slovarja leksemov se je razlikovalo od tistega pri izdelavi slovarja pregovorov in frazemov, zato so bile tudi priprave drugačne. Tudi za njihovo obdelavo je bilo treba določiti načela, jih sproti dopolnjevati in jih seveda upoštevati. Morda je bilo najtežje ločiti nekatere pregovore in reke od frazemov ter strokovno ubesediti pomensko razlago tistih enot, ki jih v slovarjih nismo našli ali pa imajo v govoru drugačen pomen.

'parx pórxa Áste ima 'parx, márt pa zláta ži:la; 'fant, sma bagát por 'nas!
 porxajá:č -a Porxajá:č je por'šu, dójugu sma ga čá:ka!
 prida 'bot 'Le-ucnle nej pa 'nač prida.
 prjediga 'Kar prjediga pastá:q.
 prjeda/-e 'Kar prjeda/-e pastá:q.
 prielčén -čna -u 'Le-ucnu je pa 'tok prielčenu, de bi blu 'kar za v'zet.
 prielka -e Na prielka se je ažá:nu.
 prieša -e drug primer

1.	poknj.		nar. beseda	slovníčni podatki	pomen	zgleđ rabe in prevod v KJ	kazalke
2.					pruh, kila; zaklad; velika količina nečesa (prh je najdu - našel je zaklad)		
3.	prh Sara >						
4.	prhajač				prislek		
5.	prida bt				biti dober		
6.	prjediga				pred njega		
7.	prjelčn				priročen		
8.	prjelka				priložnost		
	prješa				stiskalnica za sadje		

Slika 3: Pripravljena tabela leksemov za študente

1.	morati pojesti eno dolino žgancev	'morati postati precej starejši, močnejši'	Ana dali:na žgá:ncu muoraš še pa'jest, da buoš zrá:stu. – Eno dolino žgancev moraš še pojesti, da boš zras(t)el.	☐ SSKJ , SSF
2.	Ene sorte ptiči vkup letijo.	– Ane sùorte tí:č u'kəp letí:je.	Izraža, da ima kdo podobne lastnosti, zlasti negativne, kot kdo, s komer se rad, pogosto druží.	☐ SSKJ , SSP
67.			Za usá:ka 'rət rá:ste pá:lca.	
68.			Zakúonski stá:n je kə trá:unou dá:n.	
69.			Zarečéá:nga krjū:xa se 'narveč pajé:j.	
70.			Zatú: grič v'se naričbe na tejm své:jtí, kə bá:be xlá:če nušja {zadnji del pove med smehom}.	
71.			Žlá:xta je rastárgana plá:xta.	

Slika 4: Pripravljena tabela pregovorov in frazemov za študente

23.	saklje* sakljac* + sakljari(i)* > Ana Marija	sak'le -iĵta ?? sakleč -a ?? sak'let ?? -čim ??	sam. m. nedov. gl.	človek, ki tako govori, da mu leti slina iz ust KAJ V ZVEZI S SEKLJATI?	Al 'tok saklečš, de ti slina leti: z ūjst. – Tako sakleč, da ti slina iz ust leti.	
24.	sakramokra* + pikrapokra*	sakramô:kra ??	medm. medm.	vzklík, ki izraža močno podkrepitev jeze (otroški odgovor na ta vzklík je pikra pôkra)j ??	Sakramô:kra, ti: môle ti!: – Sakramokra (presneto), ti mulec ti! ??	→ pikrapo kra → sakramo kra
25.	sakrament	sakra'ment	medm.	vzklík, ki izraža močno podkrepitev jeze [ali kakršneoli trditve]??	Sakra'ment nazajj 'dej že miĉer an'ka! – Sakrament nazaj, daj že enkrat mir! (Sakrament nazaj, umiri se že enkrat!)	
26.	salamur*	salamjûr -ja	sam. m	salamurja, razsol, razsolica, slanica (zmes (kuhinske) soli, zmeš in drugih dodatkov, s katero se prepoji meso zlasti pred prekajevanjem)	Salamjûr buo tré:ĵba zamé:ĵnat, je začíj smar'dat. – Razsol bo treba zamenjati, ker je začel smrdeti.	
27.	samofé:*	samafa:ré -a	sam. m	avto ? SSKJ: letalo	Is samafa:rém se je peč:laj skuz vás. – Z avtom se je peljal skozi vás.	

Slika 5: Izpolnjena tabela leksemov – študenti

183.	pijan ko krava	'zelo pijan'	Pi'ĵan kô krá:va. – Pijan ko krava.	SSKJ+, SSF+
184.	piti ko dratar	'zelo, dosti, pogosto piti alkohol'	Pi:je kô drá:tar. – Pije ko dratar 'električar'.	SSKJ–, SSF–
185.	piti ko žolna	'zelo veliko, pogosto piti (alkohol)'	Pi:je kô žá:ĵna. – Pije ko žolna.	SSKJ+, SSF+
186.	peti ko štingeljč	'zelo lepo peti'	Pô:je pa kô šti:ngôlč. – Poje pa ko štingeljč 'lišček'.	SSKJ– (kot slavček), SSF–
187.	Pri enem[u] ušesu not, pri drugem[u] ven.	'izraža, da nekdo nič ne uboga, ne upošteva; si nič ne zapomni' (Anica: da sliši samo, kar hoče).	Pər an'mi ušičsi nòt, pər drjû:zmi 'ĵan. – Pri enem ušesu not, pri duzemu ven.	SSKJ+ pri enem ušesu mu gre noter, pri drugem pa ven ničesar ne uboga, ne upošteva; nič si ne zapomni, SSF–
188.	Prem(er) se boš poročila, se ti bo že pocajtalo. kam spada?	'izraža tolažbo, namenjeno otroku, ki se lažje poškoduje '	Pré:ĵm se boš paračí:la, se ti buo žie pacá:ĵtalu. – Premer 'preden' se boš poročila, se bo že pocajtalo 'pozdravilo'.	SSKJ–, SSF–
189.	Prazna buča fajn bobni.	Prá:zna bjû:ča fâ:j babni:.	Izraža opazko za nevednega človeka.	SSKJ–, SSF–
190.	prestí ko mačka	'kazati, izražati občutek ugodja, zadovoljstva'	Preá:de kô má:čka. – Prede ko mačka. Anica: Značilno za stare ljudi, ki so sedeli v zapečku pri krušni peči in dremali.	SSKJ+, SSF–

Slika 6: Izpolnjena tabela frazemov in pregovorov s popravki mentorice (avtorice prispevka)

2.5 Vsaka skupina se je z zbiralko tudi srečala – dve v predavalnici, dve na njenem domu. Srečanja so bila zelo koristna, saj so povečala medsebojno zaupanje in omogočila dodaten uvid v delo ene in druge strani. Na njih smo skupaj predelovali težavnejše dele slovarja, pridobivali dodatne razlage leksemov in odpravljali dvome, ki so ostali tudi po mojem pregledu. Tako smo ponovno ugotovili, kako naše slovaropisno delo še zdaleč ni zaključeno ter da bodo pred izdajo potrebni še številni popravki in uskladitve, ki jih bosta pred natisom morali opraviti zbirateljica in strokovna vodja.

Slika 7: Ob koncu delovnega srečanja v predavalnici, 13. december 2023

Slika 8: Na obisku pri domačinih v Vidmu, 17. december 2024

Slika 9: Na obisku pri domačinih v Vidmu, 15. maj 2024

2.6 Med delom smo vedno znova ugotavljali, da slovaropisno delo v okviru pedagoškega procesa zahteva usklajeno skupino študentov, ki se drži tako pravil izdelave kot rokov oddaje. Nekoliko lažje je bilo, ker so bili predmeti izbirni, študentje pa so na začetku izvedeli, kaj jih čaka, in so še imeli možnost zamenjati predmet. Poudarim naj, da je tako delo izredno zahtevno tudi za pedagoga, saj mora nepretrgoma usklajevati več vrst dela: (1) fonetično transkribiranje gradiva vnaprej ali vsaj do časa, ko dobi v pregled prve izdelke študentov (sproti je še težje);⁹ (2) pripravo tabel za študente, kar zajema izrez določenega števila slovarskih sestavkov iz skupnega izhodiščnega slovarja, dobljenega od zbirateljice, pri čemer so na teden v izdelavo dobivali od deset do dvajset slovarskih sestavkov, odvisno od intenzivnosti dela v določenih obdobjih semestra;¹⁰ (3) sledenje spremembam

9 Za vse vrste slovarjev je doslej (gradivo se namreč še dopolnjuje) nastalo 8,5 ure posnetkov, ki sem jih transkribirala v 40,5 ure. Po usvojitvi glasovnih značilnosti govora in preverjanju slišane z zbirateljico je transkribiranje v primerjavi s transkribiranjem različnih govorov potekalo zelo hitro. Časa za pripravo gradiva za tabele ter pregledovanja narejenih slovarskih sestavkov, pošiljanja po elektronski pošti, razreševanja nekaterih zagat z zbirateljico in združevanja narejenega v posamične slovarje žal nisem merila, zagotovo pa je to zahtevalo še veliko več časa kot zapis.

10 Morda se bo komu zastavilo vprašanje, zakaj ni bil celoten del slovarja, namenjenega obdelavi v določeni skupini študentov, razdeljen že na začetku. Vzrok je v predhodnih izkušnjah: (a) večkrat se namreč zgodi, da kdo od študentov iz takih ali drugačnih razlogov umanjka in je treba vrzel zapolniti, pri čemer je lažje dopolniti manjše kot večje dele; (b) generacije študentov in tudi okoliščine so različne, zato gre pri eni delo hitreje, pri drugi počasneje; (c) tudi študentje so bolj motivirani, ko delo naredijo in oddajo ter dobijo povratno informacijo o kvaliteti dela; (č) pedagogu je lažje spremljati njihovo (ne)napredovanje tako v strokovni obdelavi kot pri sami natančnosti, kamor spada polno pravopisnih in tehničnih drobnarij ter upoštevanje navodil.

načel izdelave in obveščanje študentov z namenom stalnega izboljševanja dela; (4) čim bolj sprotno in sledljivo (z orodjem Sledi spremembam) preverjanje študentskega dela z namenom odkrivanja novih problemov in možnosti za obdelavo pri urah, kar je predstavljalo tudi prvo redakcijo slovarja;¹¹ (5) sestavljanje delov v pripravljen slovar za nadaljnje redakcije ter (6) sodelovanje in stalna komunikacija z zbirateljico gradiva. Vse naše delo je imelo za cilj čim več narediti in se čim več naučiti.

3 OSNOVNE ZNAČILNOSTI GOVORA V VIDMU

Govor vasi Videm¹² spada v dobrepoljski krajevni govor, ki se poleg v tej, središčni vasi¹³ z nekaj manjšimi odstopanji govori še v okoliških vaseh Cesta, Zdenska vas, Mala vas, Zagorica, Podpeč, Bruhanja vas, Podgora, Kompolje, z malo večjimi pa na Ponikvah in v Predstrugah. Dobrepoljska dolina ali kar Dobrepolje je suho in podolgovato kraško polje med Malo goro na zahodu in zahodno Suho krajino. Skoznje vodi železniška proga Ljubljana–Grosuplje–Kočevje, železniška postaja Dobrepolje je v vasi Predstruge, kak kilometer severozahodno od Vidma. Cesta in s tem tudi avtobusna povezava z Ljubljano gre ali na zahod proti Rašici in Turjaku ali na sever skozi Grosuplje; v ti smeri potekajo tudi najpogostejše dnevne migracije. Prebivalstvo se deloma še preživlja s kmetijsko dejavnostjo (poljedelstvo, živinoreja in gozdarstvo), večina pa je zaposlenih v drugih dejavnostih.

Dobrepoljski krajevni govor je vključen v SLA s točko T234 Podgorica, zapisal ga je takratni študent Milan Šuštar leta 1959, in sicer na kartotečne listke (Benedik 1999: 123). Po isti vprašalnici je govor bližnje Zagorice leta 2002 zapisala in na kratko opisala tudi Barbara Škrjanc v svoji diplomski nalogi (Škrjanc 2002).

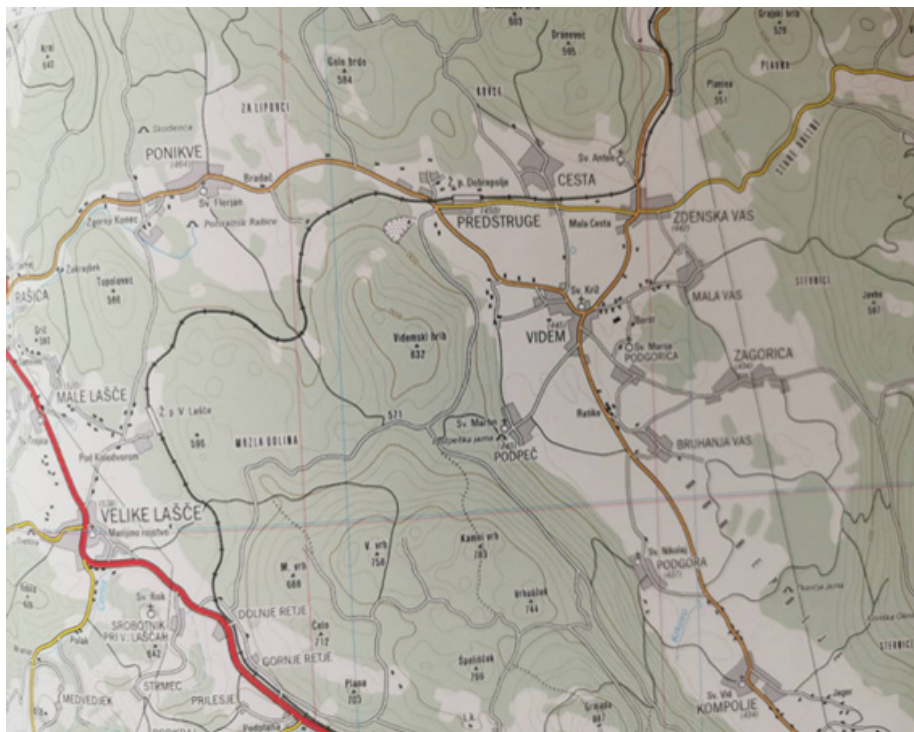
3.1 Naglas

Kot za večino govorov dolenskega narečja je tudi za dobrepoljski govor značilno, da je obdržal tonemska in kolikostna nasprotja na dolgih zlogih, zgodaj podaljšal skrajšane staroakutirane in kratke novoakutirane samoglasnike v nezadnjih besednih zlogih, ki so, z izjemo novoakutiranega *o-*, sovpadli z že prej dolgimi izvornimi samoglasniki, v zadnjih besednih zlogih pa ohranil kratke in dinamične naglase. Redko se pojavlja akut tudi na mladoumičnih kratkih zlogih, torej na nezadnjih besednih zlogih.

11 Naj opozorim, da za pedagoga v enem tednu ni malo pregledati vse narejeno, ko ima skupina npr. 14 članov, saj to pomeni pregledati 280 slovarskih sestavkov.

12 Ker v ospredju prispevka ni opis govora, je ta skrajšan na minimum.

13 Kraj ima župnijsko cerkev, pošto, občinsko središče, vrtec, osnovno šolo, banko, etnografski muzej v kulturnem domu, zdravstveni dom, večnamensko športno dvorano itd., v bližnjih vaseh pa je tudi nekaj proizvodnih obratov.

Slika 10: Videm s širšo okolico na zemljevidu (*Veliki atlas Slovenije* 2013: 162)

3.2 Dolgi naglašeni samoglasniki

Govor je obdržal poseben odraz za psl **ě*, tj. dvoglasnik *e:ĩ* ali njegovo razširjeno pa tudi zoženo različico (*pažrė:ĩšən, slė:ĩp, trė:ĩba*),¹⁴ medtem ko sta nosnika razvojno sovpadla, in sicer sprednji **e* z **e* ter cirkumflektiranim in novoakutiranim *e-* v nezadnjem besednem zlogu v *ię* (*suzię/săuzię, pretięgjen, ledięn, s kmėtu*), zadnji **o* pa z novoakutiranim *o-* v nezadnjem besednem zlogu v *uo* (*dva galuóþčka, nuóšəm*), ker se je cirkumflektirani *o* kot par **ě* že zgodaj udvoglasil v *o:u*, se nato poenoglasil v *u*: (*Bù:x, gnù:j, zgù:daj*; v nekaterih primerih je sovpadel celo z **u*: (*'narbiù:lš, tñù:*) in v samoglasniškem sistemu zavzel mesto **u*, ki pa se je že zgodaj izgovorno pomaknil naprej v *ü*: in se v tem govoru dosledno udvoglasil v *ĩü*: (*kĩü:ra, mexĩü:r, miü:xa, žĩü:pa*). Z zaokroženim *ã*: je sovpadel vokalizirani cirkumflektirani in novoakutirani *ə-* in se popolnoma razokročil v *a*: (*Mã:la vã:s, je pã:la*), pri čemer je posebnost govora ta, da se je za mehкими soglasniki (*j < *j, *ń* in *l < *l*) in **r* preglasil in sovpadel z odrazom za umičnonaglašeni *e* (*papreá:ulet, je spreá:vu, veleá:sš, žiüleá:je*). Zlogotvorna *r* in *l* sta razpadla na *ər* in *əl* in se

¹⁴ Izgovor ene od različic ni vezan na določene besede ali položaje, zato je zapis fonologiziran.

nato razvila naprej v *ar* in *ou* (*dǫ:ugu*), pri čemer je *aʀr*, z vmesno različico *aʀr*, že veliko manj pogost od *ǝ:r* (*apàʀtɪni* 'kaš', *čǫ:ʀən/čǝ:ʀən*, *kǝ:rt*, *mǝ:rzu*).¹⁵ Po umiku naglasa na prednaglasna *e* in *o* sta nastala še dva dolga samoglasnika, in sicer se je umičnonaglašeni *e* udvoglasil v *ea*: (*sa pǝrneá:slɪ*, *zeá:mle*, *meá:n*, *iz ulneá:ka*), *o* pa se je po predhodnem udvoglašenju že poenoglasil v ozki *o*: (*člǫ:ʏk*, *dǫ:bra*, *gǝrdǫ:ba*, *kǫ:sa*, *nǫ:sǝt*).

3.3 Kratki naglašeni in nenaglašeni samoglasniki

Skupen jim je prvotni razvoj **ě* v *i* in sovpad z **i*, ki se mu po razokrožitvi pridruži tudi *i* iz *ü* (< **u*), ta *i* pa pogosto oslabi v polglasnik ali položajno onemi. V izglasju se **-o* zoži v *-u*, v notranjih zlogih pa je za **o* in **o* prisotno akanje. Preglas za mehkiimi soglasniki je skoraj že odpravljen, njegov nekdanji obstoj dokazujejo posamični manj rabljeni leksemi in pogosto zelo svetel izgovor *a* za njimi. Nekdanja **e* in **e* sovpadeta v *e* in – enako kot **a* – v notranjih zlogih ob zvočniku včasih oslabita v polglasnik.

3.4 Soglasniki

Zvočnik **l* je pred zadnjimi samoglasniki izgubil trd izgovor, **l* pa mehkega – sovpadla sta v srednji *l*. Mehki **n* je v vzglasju in pred soglasnikom izgubil mehkost (> *n*), v vzglasju lahko tudi nosnost (> *j*) (*za nì:mi*, *neá:m* 'njemu', *je zmà:nkalu*; *jəm*), v izglasju in pred samoglasnikom pa nosnost (*kà:mje* I/Red, (*kai:čək* 'konjiček'), *'kuoj*, *kǫ:ja*, *s kǫ:jəm*). Skupini *dl* in *tl* v del. na *-l* sta prešli v *l*, *r* v skupinah *črě-* in *žrě-* je v nekaterih besedah ohranjen, v drugih ne, pač pa je vedno ohranjena skupina *šč* v medsamoglasniškem položaju.

4 NEKAJ ZANIMIVEJŠIH ŽIVALSKIH FRAZEMOV

Kot najkrajšo definicijo frazema pri nas poznamo (po Eriki Kržišnik, prim. npr. Kržišnik 2010): frazem je stalna besedna zveza, katere pomen ni izpeljiv iz pomena njenih sestavnih delov (npr. *imeti dve levi roki*). Delimo jih lahko na več načinov, med drugim glede na eno od sestavin frazema. V tem prispevku je bila izbrana živalska sestavina (samostalniška in (redka) pridevniška). V dobrepoljskem slovarju bo okrog 450 slovarsko urejenih frazemov,¹⁶ med njimi je takih z živalsko sestavino

15 Vse različice obravnavam kot enofonemske dvoglasnike, zapis polpičja ali dvopičja za samoglasnikom ima enak pomen kot pri drugih tovrstnih dvoglasnikih. Čeprav so pri nekaterih besedah možni različni izgovori, je iz primerov opazen postopen razvoj od že skoraj leksikaliziranega *aʀr* prek *aʀr* do sodobnejšega in pogostejšega *ǝ:r*. Da ni prišlo do razpada na sestavna dela, dokazujeta krajša izgovora ajevskega elementa: *a* se ne izenači z dolgim *a* pred *r*.

16 Zaradi majhnega števila in obravnave po sestavini so v tem prispevku navedeni zaporedno, vendar z istimi sestavinami kot v slovarskih sestavkih – izpuščena je le oznaka pojavnosti v SSKJ2 in SSF, saj so predstavljeni samo primeri, ki v obeh v slovarjih niso izpričani. Narečni zgled in njegova glasovna poknjžitev z razlago manj znanih besed v pomenskih oklepajih nista umaknjena v novo vrstico, ampak sta od pomenske razlage ločena z znakom •.

okrog 90, torej kar petina. Za prispevek so izbrani tisti, ki niso navedeni v SSKJ2 ali SSF niti v kakšni od različic (ali pa ima knjižna različica drugačen pomen), in takih je 33. Te bom v nadaljevanju analizirala pomensko, zato sem jih razdelila v več ožjih pomenskih polj: deset frazemov ima za eno od sestavin poimenovanje za domačo žival (*konj* (dvakrat), *pasji/mačji*, *kura* (dvakrat), *bik*, *prašič*, *mačkin*, *telek* 'teliček', *kuzla*, *kurji*), osem za vrtno živali (*črv*, *kača* (dvakrat), *žaba*, *strgulja*, *kobilica*, *glista*, *krt*), šest za ptiče (*sova*, *golobček*, *ptiček*, *štangelje* 'lišček', *bravec* 'vrabec', *vrana*), šest za gozdne živali (*medved*, *afna* 'opica', *veverica*, *zajčji*, *zajec* (dvakrat)), dva za zajedavce (*stenica*, *uš*) in eden za žuželko (*grilj* 'ščurek').

4.1 Domače živali

Z izjemo enega so vsi frazemi primerjalni. Z njimi se izražajo:

(a) človekove osebnostne lastnosti, npr.:

- navezanost na delo: **biti ko pricama konj** 'biti vezan na delo, ne imeti prostega časa' • 'Si kə pərcə:man 'kɔj. – *Si ko pricama* 'pritrjen, privezan /z uzdo/' *konj*.
- prikrito hudobnost: **biti ves pasji, samo oči imeti mačje** 'biti hudoben, a gledati prijazno' • 'Uəs je pəs:ji, sa'mu ači: i:ma mà:čje. – *Ves je pasji, samo oči ima mačje*.
- zgovorno neprepričljivost: **čibast ko kura** 'ničast, neprepričljiv, čebļjav' • 'Si čí:bast kə kjú:ra. – *Si čibast ko kura*.
- slabovoljnost: **držati se, ko bi bik v koga prdnil** 'grdo se držati, biti slabe volje' • 'Se dərží:, kə bə 'bək vā:ja pərdnu. – *Se drži, ko bi bik vanjo prdnil*.
- požrešnost: **požrešen ko prašič** 'zelo požrešen' • 'Je pažré:išən kə pre'səč. – *Je požrešen ko prašič*.
- neodločnost: **riniti koga ko konja na ispo** 'izraža, da je treba nekoga močno prepričevati, da nekaj stori' • 'Ga je tré:i:ba rí:nt kə kō:ja na i:spa. – *Ga je treba riniti ko konja na ispo* 'izba, podstrešje, podstrešna soba'.
- površnost: **videti ko slepa kura** 'površno, slabo gledati' • 'Vi:dəš kə slé:i:pa kjú:ra. – *Vidiš ko slepa kura*.
- brezskrbnost: **živeti ko telek na gmajni** 'brezskrbno živeti' • 'Žəví: kə teá:lək na gmà:jni. – *Živi ko telek* 'teliček' *na gmajni*.

(b) redko človekovo zunanost, npr.:

- pretirano suhost: **kumeren ko pretegnjena kuzla** 'zelo suh /o človeku/' • 'Je kjú:mərən kə pretiégjena kù:zla. – *Je kumeren* 'suh' *ko pretegnjena kuzla*.
- nizko telesno težo: **lahak ko en kurji peresček** 'zelo lahek' • 'Tok je biq ləxák kə-n ti:čək al pa k-an kjü:rji perieščək. – *Tako je bil lahak ko en ptiček ali pa kurje peresce*. Glej **lahak ko en ptiček**.

4.2 Vrtno živali

Tudi ti frazemi so večinoma primerjalni in pomensko enaki kot za domače živali, tj. izražajo:

(a) človekove osebnostne lastnosti, kot npr.:

- ljubosumje:¹⁷ **črv žre koga** ‘ljubosumen je’ • Čà·ru ga ž're. – Črv ga žre.
- nečustvenost, čustveno hladnost: **mrzel ko kača** ‘nečustven, izražajoč nenaklonjenost’ • Je m̄:rzu kə ká:ča. – Je mrzel ko kača.
- zgovornost: **regljati ko žaba** ‘veliko govoriti’ • Reglèa: kə žá:ba. – Reglja ko žaba.

(b) človekovo zunanost, tj.:

- pretirano suhost: **kumeren ko strgulja** ‘zelo suh’ • Je kjī:mərən kə stərgī:le. – Je kumeren ‘suh’ ko strgulja ‘strigalica’.
- suh, ko bi same kobilice jedel** ‘zelo suh’ • Ta'ku je sjī:x, kə bi 'ju sà:me kabí:lce. – Tako je suh, ko bi jedel same kobilice.
- tenak ko glista** ‘zelo suh, slaboten’ • Je tənà:k kə glí:sta. – Je tenak ko glista.

(c) visoko stopnjo kakšne lastnosti, npr.:

- barve: <biti> **črn ko krt** ‘<biti> zelo črn’ • Je čá:rən kə kà:rt. – Je črn ko krt.
- občutka: **leden ko kača** ‘zelo mrzel’ • Je ledīən kə ká:ča. – Je leden ko kača.

4.3 Ptiči

Pomensko so ptiči prisposodobne še za nekaj dodatnih vsebin, zato ti frazemi izražajo npr.:

- zmožnost napovedovanja prihodnosti: **sova spoje koga** ‘(po ljudskem verovanju) sova s petjem napove smrt’ • Sô:va pô:je, an'ga buo spé:ila. – Sova poje, enega bo spela.¹⁸
- zaljubljenost: **zaljubljena ko dva golobčka** ‘zelo zaljubljena’ • Sta zaljû:blena kə dva galuópčka. – Sta zaljubljena ko dva golobčka.
- nizko telesno težo: **lahak ko en ptiček** ‘zelo lahek’ • 'Tok je bī ləxá:k kə-n ti:ček al pa k-an kī:rji perieščək. – Tako je bil lahak ko en ptiček ali pa kurje peresce. Glej lahak ko en kurji perešček.
- lepo petje: **peti ko štingelj** ‘zelo lepo peti’ • Pô:je pa kə ští:ngəlc. – Poje pa ko štingelj ‘lišček’.
- stradanje: **stradati ko bravci pozimi** ‘biti zelo lačen’ • Strá:dat kə brà:uci pazí:m. – Stradati ko bravci ‘vrabci’ pozimi.
- visoko stopnja česa (šumenja): **šumi, ko bi vrane v koruzo padale** ‘zelo šumi’ • Šəmí:, kə bi urá:ne u karú:za pá:dale. – Šumi, ko bi vrane v koruzo padale.

4.4 Gozdne živali

Frazemi s sestavino gozdnih živali so večinoma primerjalni in izražajo človekove osebnostne ali fizične lastnosti, npr.:

- visoko stopnjo: **hiter ko veverica** ‘zelo hiter’ • Xi:tər kə lé:ivarca. – Hiter ko veverica.

¹⁷ Edini neprimerjalni frazem v tej kategoriji.

¹⁸ Edini neprimerjalni frazem v tej kategoriji.

uren ko zajec ‘zelo hiter’ • Je ú:rən kə zà:jc. – *Je uren ko zajec.*

skakati ko zajec ‘biti zelo poskočen’ • Ská:če kə zà:jc. – *Skače ko zajec.*

- bojazljivost: **imeti zajčjo korajžo** ‘biti boječ, bojazljiv’ • Če si 'mu pa zà:jčja karà:jža, si se pa u'səga bà:u. – *Če si imel zajčjo korajžo, si se pa vsega bal.*
- podobnost v čem: **brundati ko medved** ‘govori (poje) z nizkim glasom’ • Briũ:nda kə meá:dvət. – *Brunda ko medved.*
- norčevanje: **guncati afne iz koga** ‘norčevati se iz koga’ • Kaj á:fne gũ:ncaš iz meá:ne?! – *Kaj afne guncaš iz mene?*

4.5 Zajedavci

Pričakovano frazemi s temi sestavinami nimajo pozitivne konotacije, in sicer lahko izražajo:

- posmeh: **iz grinte uš** ‘pomeščanjen kmet’ • Tà: je pa iz grì:nte 'uš, sa reá:kli učà:s, kə-j šu s kmiętu u-Lbleá:na. – *Ta je pa iz grinte uš, so rekli včas(ih), ko je šel (kdo) s kmetov v Ljubljano.*
- slabovoljnost: **držati se, ko bi kdo komu pod nosom stenice trl** ‘grdo se držati, biti slabe volje’ • Se dərži:š, kə bi ti gđù: steni:ce pad nù:sam tậ:ru. – *Se držiš, ko bi ti kdo stenice pod nosom trl.*

4.6 Žuželke

Negativno konotacijo ima tudi ta sestavina, saj izraža:

- osamljenost: **čepeti ko grilj za lajšto** ‘sedeti sam v kakšnem kotu’ • Čəpí: kə gò:rəl za leà:jšta. – *Čepi ko grilj ‘ščurek’ za lajšto ‘letvijo’.*

5 NEKAJ ZANIMIVEJŠIH PREGOVOROV

Pregovori spadajo med frazeme v širšem smislu, zato je po njih povzeta tudi definicija. Pregovori so ustaljene enote tako po obliki kot po pomenu. Kot celota imajo drugačen pomen, kot bi ga imele posamezne sestavine pregovora. Za njih je prav tako značilna slikovitost in poučnost.

Od okrog 180 pregovorov, zbranih v videmskem govoru, jih okrog 60 ni v SSKJ2 ali SSP, okrog deset pa jih je, a v kakšni drugi varianti s (približno) istim pomenom.¹⁹ Izmed njih je izbranih deset vremenskih in 15 drugih, še vedno aktualnih pregovorov. Prve obravnavam še po ožjih pomenskih poljih, druge samo navajam, oboje oštevilčeno,²⁰ po abecedi in v slovarski obliki: za številko je pregovor zapisan najprej v krepkem tisku v glasovno poknjženi obliki, za pomišljajem sledi fonetični

¹⁹ Seveda ne moremo pričakovati, da bi imel SSKJ2 celoten nabor pregovorov; upoštevamo ga, ker se v njem pojavljajo v ponazarjalnih zgledih. SSP spada med rastoče slovarje, zato se bo zagotovo kateri od tu navedenih v njem pojavil kasneje; naša želja je, da bi jih bilo čim več.

²⁰ Oštevilčeni in abecedno urejeni bodo tudi v dobrepoljskem slovarju.

zapis, v katerem so krajevne posebnosti na drugih jezikovnih ravlinah pojasnjene v pomenskih oklepajih, v novi vrstici je navedena razlaga pregovora, kakor jo razumejo domačini in kakor smo jo uspeli strokovno ubesediti. Oblika razlage je povzeta po SSP, večinoma se začinja z *Izraža, da ...* in je tu oblikovana stavčno ter zapisana v ležečem tisku. V tretji vrstici bo v videmskem slovarju pregovorov za znakom **L** zapisano tudi, ali je pregovor vsebovan v SSKJ2 ali SSP v kakšni drugi varianti s (približno) istim pomenom. V tem prispevku so izbrani samo pregovori, ki jih navedena slovarja (še) nimata, zato je ta vrstica izpuščena.

5.1 Vremenski pregovori

V kmečkem okolju je vreme pomemben dejavnik uspešnosti letine, zato so vremenski pregovori in reki pogosti. Vsebinsko jih lahko razdelimo na tiste, ki:

- (a) opozarjajo na bolj splošne pojave v naravi in napovedi, nekateri pa so prilagojeni celo ožjemu okolju (gl. 4):
- (1) **Če kukavica na rjavo prileti, z rjavega odleti.** • Če kú:kouca na rjá:vu pærlétí:, z ærjá:uga adletí:. – *Izraža, da pozna pomlad napoveduje sušno leto.*
 - (2) **Če mušice (ptiči) nizko letijo, bo kmalu dež.** • Če mæší:ce al pa tí:č ní:sku letí:je, buo xmà:l 'dæš. – *Izraža, da kadar mušice (ptiči) nizko letijo, bo kmalu deževalo.*
 - (3) **Če slišiš žabe regljat(i), bo kmalu dež padal.** • Če slí:šæš žá:be reg'let, buo xmà:l dæš pá:daŷ. – *Izraža, da regljanje žab naznanja deževno vreme.*
 - (4) **Če se v Kumpalskem koncu oblači, je Sakunderjeva kula lahko na fraj.** • Če se ŷ Kú:mpalskæm 'vas Kompolje v Dobrepolju' kô:nci ablačí:, je Sakù:ndarjeva 'hišno ime na Vidmu' kú:la 'lesen voziček z dvema kolesoma' lax'ku na f'rej 'zunaj, na prostem'. – *Izraža, da oblaki z jugozahoda ne prinesejo dežja.*
- (b) se nanašajo na vremenske okoliščine ob godovih svetnikov in napovedi:
- (5) **Če je na svetega Jerneja vreme lepó, še celo jesen ne bo grdó.** • Če je na sviédga Jerné:ja '24. avgusta' vreá:me læpù:, še cé:ila jesí:en na buo gærdù:. – *Izraža, da lepo vreme na god sv. Jerneja napoveduje tudi lepo jesen.*
 - (6) **Če na Martina gos po ledu drsí, ob treh kraljih po blatu lazi.** • Če na Mærtí:na '11. novembra' gù:s pa liédí dærsí:, ap trí:jex krà:líx '6. januarja' pa blá:ti læzí: 'lazi'. – *Izraža, da če je na sv. Martina mrzlo, bo na sv. tri kralje toplo.*
 - (7) **Če se Zofka polula, ne bo kaj prida poletje.** • Če se Zò:fka '15. maja' palú:la, na bù:q kej prí:da palè:iŷje. – *Izraža, da če na god sv. Zofije dežuje, bo poleti slabo vreme.*
 - (8) **Sveti Vid, češenj sit.** • Sviæt Vi:t '15. junij', çè:iŷi sì:t. – *Izraža, da ob svetem Vidu češnje najbolj zorijo.*

(9) **Tepežji dan oblačen, čez leto ne boš lačen.** • Təpižji dā:n ‘28. december, god nedolžnih otrok – v spomin nanje se je ohranil običaj tepežkanja’ ablā:čən, čəz lé:ītu na buoš lá:čən. – *Izraža, da če je na god nedolžnih otrok oblačno, bo naslednje leto dobra letina.*

(c) kakšen pa opozarja na navade ob določenih (krščanskih) praznikih:

(10) **Na binkošti ptič ptiča je, samo da pride do mesa.** • Na vī:nšti ‘50. dan po veliki noči’ ‘təč tí:ča jé:ī, sa’mu de prí:de da mesā:. – *Izraža, da je na binkošti morala biti na mizi obvezno šunka ali drugo meso.*

5.2. Drugi pregovori

Čeprav so morda že zelo stari, izražajo še vedno uporabne nasvete, opozorila in ugotovitve.

(11) **Beseda ustom uide, nazaj več ne pride.** • Besè:īda ú:jstam uí:de, nazáj več na prí:de. – *Izraža, da se izgovorjenih besed ne da vzeti nazaj.*

(12) **Če bolj delaš, bolj ti kaže.** • Če ‘bəl dè:īlaš, ‘bəl ti ká:že. – *Izraža, da pridnemu človeku ne zmanjka dela.*

(13) **Če je dve(je)h lušt, je majhna kunšt.** • Če je dvé:jəx ‘ləšt ‘želja, volja’, je mè:jxna ‘kənšt ‘umetnost’. – *Izraža, da če se dva o čem strinjata, ni težav pri izvršitvi dejanja.*

(14) **Če se preveč sveti, rada sraka odnese.** • Če se pre’več své:īti, rá:da srá:ka adneá:se. – *Izraža, da svojega premoženja ni dobro razkazovati, saj bo lahko ukradeno.*

(15) **Če sem rekel, še nisem dal.** • Če səm riēku, še né:īsəm dā:ū. – *Izraža, da obljubiti še ne pomeni dati.*

(16) **Domač gvant naj se kar doma opere.** • Da’māč g’vənt ‘obleka’ nāj se ‘kar damá: apeá:re. – *Izraža, da se o družinskih težavah in nesoglasjih ne pripoveduje drugim.*

(17) **Kadar je vojska, so nebesa odprta.** • Kədər je ó:jška ‘vojna’, sa nebiēsa atpə’rta. – *Izraža, da med vojno umre veliko (dobrih, nedolžnih) ljudi.*

(18) **Kakor se koscem streže, tako kosa reže.** • Kù:kər se kò:scəm stré:īže, takù: kò:sa rè:īže. – *Izraža, da se skrb za prehrano koscev obrestuje; izraža, da je uspeh pri čem odvisen od vlaganja v to.*

(19) **Kar naj dež pada, saj pada na naše, ne z našega.** • ‘Kar nej ‘dəš pá:da, sej pá:da na ná:še, ‘ne iz ná:žga. – *Izraža, da se ni treba braniti podarjenega.*

(20) **Kdor dolgo leži, se ga slama drži.** • Gdù:r dō:ūgu leži:, se ga slá:ma dərži:. – *Izraža, da je za uspešen dan treba vstati zgodaj.*

(21) **Po riti se hlače meri.** • Pa rī:t se xlá:če mīēri. – *Izraža, da naj vsak dela tisto, česar je zmožen.*

- (22) **Vsak(do) lahko kokodaka, jajca pa le ne more vsak(do) znesti.** • Ušà:k ləx'ku kokodà:ka, já:jca pa 'le na muóra ušà:k z'nest. – *Izraža, da lahko kdo marsikaj obljublja, težko pa to uresniči.*
- (23) **Vsak zase, Bog pa za lase.** • Ušà:k zà:se, Bù:x pa za là:se. – *Izraža, da človek sam ne doseže veliko in da Bog kaznuje tiste, ki mislijo le nase.*
- (24) **Vsaka grmada ima ušesa.** • Ušà:ka gərmà:da 'grm' ima ušičəsa. – *Izraža, da ljudje radi prisluškujejo.*
- (25) **Vse mine, še voda segnije.** • U'se məní:, še ó:da səgní:je. – *Izraža, da je prav vse minljivo.*

6 ZAKLJUČEK

V prispevku je opisan sicer redek primer vključevanja in povezovanja občanskih raziskav v študijski proces,²¹ ki bo ob ugodnem zaključku, to je izdaji slovarja, zagotovo dober primer tovrstne prakse – in upam, da ne zadnji. V vsakem primeru pa je bilo to dobra izkušnja za študente.

Že izbor, predvsem pa celotna zbirka frazeološkega in paremiološkega (ter leksičnega) gradiva ponovno potrjuje, da so naša narečja, s tem pa terensko delo, še vedno neizčrpen vir za popolnjevanje zakladnice izrazja slovenskega jezika.

VIRI IN LITERATURA

- Benedik 1999** = Francka Benedik, *Vodnik po zbirki narečnega gradiva za Slovenski lingvistični atlas (SLA)*, Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 1999.
- Fran** = Fran, *slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU*, 2014–, različica 8.0, www.fran.si.
- Kržišnik 2010** = Erika Kržišnik, Idiomska beseda ali frazeološka enota, *Slavistična revija* 58.1 (2010), 83–94.
- Meterc 2020** = Matej Meterc, Pregovori: koliko jih imamo, poznamo, uporabljamo? *Alternator* 44 (2020), <https://www.alternator.science/sl/daljse/pregovori-koliko-jih-imamo-poznamo-uporabljamo/>.
- Smole 2024** = Vera Smole, Slovaropisni prikaz glagolskih frazemov v govoru Pišec in okolice, v: *Pleteršnikova dediščina: ob stoletnici smrti Maksa Pleteršnika*, ur. Marko Jesenšek, Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba, 2024 (Mednarodna knjižna zbirka Zora 154), 255–286.
- Smole – Orel 2023** = Vera Smole – Irena Orel (ur.), *Slikovito izražanje v domačem govoru Maksa Pleteršnika (pregovori, frazemi, nekonvencionalne replike in zanimivejša leksika v Pišecah in okolici)*, Ljubljana: Znanstvena založba Univerze v Ljubljani – Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2023.
- SSF** = Janez Keber, *Slovar slovenskih frazemov*, 2015 (12011), www.fran.si.
- SSKJ2** = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja, 2014 (11970–1991), www.fran.si.
- SSP** = Matej Meterc, *Slovar pregovorov in sorodnih paremioloških izrazov*, 2020–, www.fran.si.
- Škrjanc 2002** = Barbara Škrjanc, *Govor Zagorice v Dobropoljski dolini: zapis vprašalnice za Slovenski lingvistični atlas*, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2002.

²¹ Z izjemo sodelovanja z domačini iz Pišec je bilo drugo od domačinov zbrano gradivo slovarsko obdelano v diplomskih nalogah, kar predstavlja povsem drugačen način dela; prav tako je drugačen način dela, če pri tem sodeluje samo pedagog brez študentov.

Štrubelj = Anica Štrubelj, Gradivo za Dobrepoljski slovar (Excelov dokument). Hrani avtorica pri-spevka.

Veliki atlas Slovenije 2013 = Vlasta Mlakar (ur.), *Veliki atlas Slovenije*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2013.

SUMMARY

Integrating Citizen Science into Education: the Case of Phraseology and Paremiology in Dobropolje, Lower Carniola

This article draws on material and experience gained through the professional supervision of a dictionary of the local dialect of Videm in the Dobropolje karst field in Lower Carniola. The material was collected over a longer period by Anica Štrubelj, a local resident and native speaker, with technical assistance from Andreja Storman Vreg. Under Vera Smole's mentorship, four groups of Slovenian studies students, forty in total, prepared lexical, phraseological, and proverb entries in the 2023/24 and 2024/25 academic years. The initiative came from the collector herself. The article presents an example of citizen science in education and practical experience for students who may later work in dialectally rich school environments or in lexicography, including multilingual dictionary work.

The main task was to transform the extensive but non-professionally written and edited dictionary material into a simple dictionary (or dictionaries) edited as professionally as possible. A decision was made to compile separate dictionaries for idioms and proverbs, both including phonetic transcription of dialect headwords and example sentences. The workflow consisted of several stages: (1) gradual recording of basic dictionary forms and dialectal example sentences for lexemes and examples of the use of idioms and proverbs (the collector and her assistant); (2) phonetical transcription of the recordings (the teacher); (3) the preparation of Word-based tables as a structural basis for compiling dictionary entries (the teacher); (4) preparation for student work, including familiarization with the local dialect and with basic lexicographic principles (in the seminar room); (5) the development of guidelines for working with different types of dictionaries (the teacher, with input from students); (6) the division of the material into smaller sets assigned to individual students for a week or two of work (the teacher); (7) the compilation of dictionary entries (students, partly in class but mostly at home); (8) the review of completed work (the teacher); (9) joint discussion of more complex cases, including processing, classification, and refining guidelines (in the seminar room); (10) ongoing consultation with the collector (the teacher); (11) at least one meeting of each group with the collector either in the seminar room or at her home; and (12) the selection of the most interesting examples and final student presentations. Throughout the process, it was repeatedly established that lexicography as part of higher education requires a well coordinated group of students that adhere to both the methodological guidelines and the submission deadlines, as well as a teacher that systematically prepares the material and provides consistent, structured feedback.

The local dialect of Videm is one of the typical varieties of central Lower Carniolian dialect. Its distinctive features are the reflex of long **u*, which is consistently the diphthong *iü*: (*kjü:ra* 'hen', *mexjü:r* 'bladder', *mjü:xa* 'fly', *žjü:pa* 'soup'), and the diphthong *ea*: (*sa pørneá:sli* 'they brought', *zeá:mle* 'soil', *meá:n* 'to me', *iz ulneá:ka* 'from a beehive'), which is rare in related varieties. The same reflex also occurs for long **a* after palatals (*j* < **j*, **ñ*, and *l* < **ĥ*) and **r* (*je spreá:vu* 'he put away', *žjüleá:je* 'life').

Over two years, the researcher and forty students processed around 180 proverbs and sayings, 450 idioms, and three thousand lexemes into dictionary entries, forming a substantial first edition and a notable contribution to citizen science and dialectology. From this material, the article presents thirty-three animal-related idioms, ten weather proverbs, and fifteen additional proverbs not yet included on the Fran portal.